

Аналіз пріоритетних етапів реформування середньої освіти Великої Британії (середина ХХ ст. – початок ХХІ ст.)

О. В. Шаповалова, С. Л. Парфілова, О. І. Гаврило, Л. В. Пушкар

Сумський державний педагогічний університет імені А.С.Макаренка
Corresponding author. E-mail: olgashap95@mail.ru

Paper received 14.02.22; Accepted for publication 26.02.22.

<https://doi.org/10.31174/SEND-PP2022-263X102-12>

Анотація. У статті здійснено аналіз етапів реформування середньої освіти Великої Британії. Висвітлено особливості структурних реформ, які впливають на процес становлення та розвитку освіти відповідно до законів ринкової економіки, що відбуваються в системі середньої освіти у Великобританії в середині ХХ століття і на початку ХХІ століття протягом декількох політичних циклів, забезпечуючи тим самим їх узгодженість та ефективність. Схарактеризовано принципи конкуренції, механізми підвищення ефективності якості освіти.

Ключові слова: реформування, середня освіта, структурні реформи, національний курикулум, інституційна диференціація, централізаційні та децентралізаційні механізми управління освітою.

Постановка проблеми. Середня освіта Великої Британії вже протягом багатьох років привертає увагу вітчизняних компаративістів. Останнім часом різні аспекти діяльності та реформування системи середньої освіти стали предметом багатьох дисертаційних досліджень. Сучасний досвід реформування середньої освіти Великої Британії полягає, насамперед у тому, що відбулися активні й послідовні зміни, що призвели до суттєвого покращення якості її діяльності. Реформаційні зміни, передусім, покликані обґрунтувати державні позиції в різних сферах та напрямках суспільної діяльності. Зміст і спрямування освітніх реформ у Великій Британії відбиває інтереси тих політичних сил, що опиняються при владі [1].

Структурні реформи, які відбувались у системі середньої освіти Великої Британії у середині ХХ ст. та на початку ХХІ ст., мали неперервний характер, продовжувалися протягом кількох політичних циклів, що дозволило забезпечити їх послідовність і ефективність.

Проте вивчення етапів реформування середньої освіти Великої Британії зумовлює необхідність аналізу, систематизації та узагальнення прогресивного досвіду, передусім, Великої Британії.

Аналіз актуальних досліджень засвідчив, що питання реформування середньої освіти досліджувалися у працях зарубіжних педагогів та науковців, а саме С. Болл, К. Джоунс, С. Бенн та С. Чітті, Д. Гілард, С. М. Чен та ін.; особливості трансформації владних повноважень у сфері середньої освіти розкрито в працях С. Горард, А. Манк, К. Тейлор, Дж. Фітц, Д. Харгрівз, П. Вольстеттер, Д. Джексон, Е. Еінскоу, Д. Майс та М. Вест, Л. Ерл та С. Катц, А. Ліберман та М. Грольнік, Дж. Літл, Д. Харгрівс, А. Харріс, Д. Хопкінс та ін. Реформування середньої освіти Великої Британії є предметом наукового пошуку українських науковців С. Арутюнова, Н. Авшенюк, А. Алексюк, І. Бабина, І. Булах, Г. Бутенко, Я. Болюбаш В. Власова, В. Вазидевич, П. Віткіна, В. Грубінко, А. Джуринаського, В. Краєвського, В. Кременя, К. Камерон, О. Локшиної та ін.

Актуальність проблеми реформування загальної середньої освіти, а також відсутність цілісних досліджень британського досвіду у цій сфері потребує подальшого вивчення й систематизації в контексті

з'ясування основних напрямів і характеру реформ.

Мета статті – здійснити аналіз пріоритетних етапів реформування середньої освіти Великої Британії протягом означеного періоду, схарактеризувати й конкретизувати цілісний системний підхід до реформаційних перетворень як складних політичних, так і організаційно-педагогічних процесів.

Виклад основного матеріалу. У середині ХХ століття відбулися кардинальні зміни, зумовлені загальними процесами глобалізації, інтеграції, які вплинули на фундаментальні основи розвитку освіти. Наріжним каменем усіх трансформацій у галузі освіти стає інтеграція. Національні системи освіти вступають в епоху неперервного реформування, головною метою якого є підвищення якості освіти в процесі зближення різних національних освітніх систем. Однією з передумов успішного розвитку будь-якої держави є забезпечення нею свого майбутнього, що значною мірою залежить від реформування національної системи освіти.

Етапи структурних реформ середньої освіти цілком співпадають з політичними циклами та визначаються саме ними. У контексті нашого дослідження вважаємо доцільним конкретизувати пріоритетні реформи із середини ХХ ст., а саме з 1944 р., тобто з часів освітньої реформи, введеної в дію Актом Батлера. На підтвердження доцільності такого підходу констатуємо, що саме з цього законодавчого акту ведуть історію сучасної системи середньої освіти всі провідні британські дослідники, зокрема С. Болл, К. Джоунс, С. Бенн та С. Чітті, Д. Гілард, М. Чен та ін.

Аналіз досліджень названих вище науковців дозволяє нам визначити чотири етапи структурних реформ системи середньої освіти Великої Британії в означеному періоді.

I етап – започаткування обов'язкової середньої освіти (1944 р. – середина 1960-х рр.) – уведення масової середньої освіти та забезпечення плюралізму освітньої пропозиції;

II етап – об'єднання (кінець 1960-х – початок 1980-х рр.) – організація єдиної загальноосвітньої середньої школи (comprehensive school).

III етап – реалізація централізаційно-децентралізаційних реформ (середина 1980-х рр. – до останньої чверті 1990-х рр.) – вплив централізаційно-децентралізаційних ринково-орієнтованих проектів

неоліберального характеру.

IV етап – політико-економічний контекст розвитку освітньої системи (1997 рр. – до теперішнього часу) – створення ринково-орієнтованої та соціально інклюзивної освіти.

Пропонуємо характеристику структурних трансформацій системи середньої освіти Великої Британії на кожному з названих етапів.

I етап ознаменувався введенням обов'язкової середньої освіти внаслідок прийняття низки законодавчих актів, головним із яких став «Закон про освіту» 1944 р. (Акт Батлера), який наголосив про зміни в системі британського законодавства. Всі подальші зміни та реформи у сфері освіти, заплановані і проведенні британськими властями, розроблялися на основі «Акта Батлера».

Відзначимо, що вперше гасло «Середня освіта для всіх!» англійські лейбористи проголосили ще в 20-х рр. ХХ ст. У 1927 р. результати роботи призначеного лейбористським урядом знайшли своє відображення в доповіді, розробленій консультативним комітетом уряду під керівництвом Г. Хедоу, яка стала першим кроком у розробленні стратегії розвитку англійської загальної середньої освіти. Згідно з доповіддю Г. Хедоу, обов'язкова освіта мала включати два етапи:

- 1) початкова школа – від 5 до 11 років;
- 2) середня – старше 11 років.

Комітет Г. Хедоу вважав, що Англії потрібні два типи середніх шкіл:

- а) граматична школа, у котрій можна було б отримати повну середню освіту (від 11 до 16 років);
- б) сучасна школа, навчання в якій надавало неповну середню освіту (від 11 до 15 років) [2].

Другим кроком у розробці стратегії розвитку англійської загальної середньої освіти стала оприлюднена в 1938 р. Доповідь У. Спенса, у якій пропонувалося додати до двох існуючих типів середньої школи загальноосвітню середню технічну школу (від 11 до 16 років). Відзначимо, що окрім ідеї диверсифікації типів середньої школи, Доповідь У. Спенса містила ще одну надзвичайно важливу пропозицію: створення багатопрофільної школи (multilateral school), яка мала б об'єднати в межах одного навчального закладу всі три типи середніх шкіл – граматичну, сучасну та технічну [3, 4].

Характеризуючи цей етап розвитку середньої освіти в Англії, дослідники, а саме (С. Болл, К. Джоунс, С. Бенн та С. Чітті, С. М. Чен та ін.) перш за все відзначають, що внаслідок реформ 1943 – 1947 рр., запроваджених коаліційним урядом У. Черчилля та лейбористським урядом К. Етлі, у країні зникла прірва між масовою державною початковою освітою та селективною платною середньою освітою [5].

Подальший розвиток державного шкільництва відбувався в межах системи, що включала три складові: 1) початкову освіту; 2) середню освіту; 3) подальшу освіту. У 1947 р. тривалість обов'язкової освіти було подовжено до 15 років, у подальшому передбачалося збільшити її термін до 16 років. За свідченнями дослідників (К. Джоунса, С. Болла та ін.), документи освітніх реформ цього періоду містили скоріше ідеальну, аніж реально можливу на той час модель структури освітньої системи.

Ознакою структурних перетворень того часу стало добровільне переведення до числа фінансованих державою значної кількості релігійних шкіл (передусім англіканських та римо-католицьких), які в обмін на державне фінансування зобов'язувалися включити до складу своїх управлінських органів представників (місцевої освітньої адміністрації LEA).

У цей час батьки учнів могли висловлюватися про вибір конкретного типу школи, у якому мали навчатися їх діти, хоча жодної гарантії щодо врахування цих побажань не давалося. Свій вибір батьки робили в межах таких альтернатив: приватна школа – державна школа; підпорядкована LEA – конфесійна школа; школа для дітей однієї статі – школа спільного навчання дітей обох статей; селективна школа – неселективна школа.

За змістом освіти та за ознакою селективності школи поділялися на граматичні, технічні та сучасні. Селекція, згідно з Актом Батлера, повинна була здійснюватися не за соціальними, а за академічними ознаками (за здібностями та навчальною успішністю учнів). Разом із тим, у доповіді так званої Норвудської групи (Norwood Report) стосовно створення системи загальної середньої освіти відзначалося, що така система має відповідати існуючим реаліям соціального життя.

Оцінюючи політику структурних реформ цього періоду, теоретики освіти (К. Джоунс та ін.) називають створену в 1943–1947 роках шкільну систему інституційно диференційованою та різномірною за якістю освіти. Провідним критерієм визначення типу школи стало обслуговування того чи іншого соціального класу чи релігійної конфесії. Подальше ускладнення типології тогочасної системи середньої освіти пов'язано зі збереженням поділу на державну та приватну школу й поділом за ознакою статі [6].

Зміни в механізмах управління освітою були централізаційними й децентралізаційними. Елементи централізації мали місце як на регіональному, так і на національному рівнях. Зокрема місцеві освітні адміністрації (LEA) зобов'язувалися планувати розвиток і реорганізацію шкільництва свого регіону. У той самий час децентралізаційні прояви в управлінні освітньою системою (тобто можливість розвитку шкільних ініціатив) зумовлювалися тим фактом, що в «Законі про освіту» 1944 р. (Акт Батлера) не було визначено можливість впливу на зміст освіти, форми й методи навчання з боку центральної або регіональної влади.

II етап ознаменувався організацією єдиної загальноосвітньої середньої школи (comprehensive school). Початком реформаційних змін цього періоду став прихід у 1964 р. до влади лейбористського уряду Г. Вілсона. Основними питаннями було прагнення модернізувати соціальну та культурну галузі життя суспільства, впроваджуючи технологічні інновації у сфері економіки.

До позитивних моментів реформи слід віднести поступове розширення можливостей здобуття середньої освіти для широких демократичних верств населення. Ідеологія держави в галузі середньої освіти поступово змінювалася. Ідея забезпечення рівності доступу до освіти трансформувалася в ідею забезпечення рівності результатів, що передбачало суттєві зміни у змісті

навчальних планів нових шкіл та в якості діяльності їх педагогічного персоналу.

III етап характеризується централізаційно-децентралізаційним впливом ринково-орієнтованих проектів консервативної партії.

Короткий план освітніх реформ у дусі неолібералізму було сформульовано відомим політичним діячем С. Секстоном ще в 1977 р. у так званій Чорній книзі (Black Paper). В основу побудови нової системи середньої освіти було покладено принцип абсолютної свободи вибору батьками школи для навчання дітей. Передбачалася відміна будь-якої залежності такого вибору від місця проживання сім'ї та від рішень місцевої освітньої адміністрації. Освітня система набувала певних рис ринку: якщо школа отримувала занадто багато заяв від батьків, вона сама здійснювала відбір учнів згідно з їх здібностями та вміннями; якщо ж кількість заяв була недостатньою, поставала загроза закриття школи через її недофінансування, і це спонукало педагогічний колектив до підвищення якості діяльності навчального закладу [8].

У цілому стратегія консервативних освітніх реформ розроблялася під впливом таких чинників:

1) службовці центральних органів державної влади, зокрема Міністерства освіти і науки, що виступали за модернізацію системи освіти:

– підвищення якості освіти відповідно до вимог ринку праці;

– надання широких повноважень центральним владним структурам у вирішенні проблем взаємозв'язку школи з потребами національної економіки;

2) прихильники вільного ринку, які наполягали на запровадженні вільного вибору школи як основоположного принципу побудови системи середньої освіти;

3) прихильники культурного традиціоналізму та ідеї культурної реставрації, які вимагали повернення до традиційної англійської ієрархічної системи середніх шкіл із глибоко диференційованим змістом освіти, що обслуговували різні верстви суспільства [5].

IV етап визначається створенням ринково-орієнтованої та соціально інклюзивної освіти.

Освітня політика неолейбористів, які були при владі у згаданий період, характеризувалася розвитком глобалізаційних процесів, економіки знань та інформаційного суспільства. Глобалізаційні виклики, що посилювалися на початку XXI ст., зумовили продовження неолейбористами ринкового курсу освітніх реформ, започаткованого їх консервативними попередниками. За висловом Г. Брауна (тогочасного міністра фінансів уряду Т. Блера, а згодом – прем'єр-міністра неолейбористського уряду), «в умовах глобальної економіки інтенсивна внутрішня конкуренція сьогодні є підставою до більш високої зовнішньої конкурентоздатності завтра. Успіх діяльності уряду будь-якої

орієнтації: правої, лівої або центристської залежить від довіри ринків до нього» [8].

Зважаючи на такий політико-економічний контекст розвитку освітньої системи, неолейбористи змушені були визначитися між двома британськими освітньо-політичними традиціями другої половини XX ст.: забезпечення рівних можливостей та децентралізація освітньої системи, або розвиток освітнього вибору та її централізація. Відмежовуючись від політики попередніх лейбористських урядів, неолейбористи обрали другий варіант, що, за визначенням К. Джоунса, передбачав такі орієнтири:

1) розвиток освіти відповідно до законів ринкової економіки розглядається як реалізація нового національного імператива інвестування в майбутнє національного економічного процвітання;

2) усвідомлення неможливості суттєвого зростання витрат держави на соціальну сферу (в умовах розвитку вільного ринку) й одночасне прагнення дотриматися ідей соціальної рівності зумовили реалізацію принципу «селективного універсалізму», який означає систему, відкриту для учнів усіх соціальних верств, але структуровану так, щоб підтримувалися різні типи навчання, кваліфікації та результати згідно з пізнавальними інтересами та соціальними перспективами кожного з учнів;

3) реалізація принципу конкурентної боротьби між навчальними закладами в межах державного освітнього сектору; запровадження механізмів підвищення якості, ефективності та продуктивності освіти. Такі механізми означали розвиток можливостей освітнього вибору в межах системи середньої освіти, проявом яких стала доступність середньої освіти для всіх соціальних груп;

4) конкуренція – це реакція на нову силу та засіб досягнення нової рівноваги. Цей постулат неоліберальної економічної та соціальної політики зумовив їх ставлення до приватного бізнесу як до сили, що, за висловом М. Барбера, має унікальну здатність до менеджменту змін та інноваційних процесів [7].

Отже, маючи такі якості, бізнесові структури повинні виконувати суттєву роль у розвитку соціальної сфери в цілому й освіти зокрема.

Висновки. Таким чином, у статті здійснено аналіз етапів реформування середньої освіти Великої Британії, а саме: започаткування обов'язкової середньої освіти, об'єднання, реалізація централізаційно-децентралізаційних реформ, політико-економічний контекст розвитку освітньої системи протягом означеного періоду.

Британський досвід освітніх реформ є найбільш тривалим та суперечливим. Вивчення позитивного досвіду реформування середньої освіти Великобританії є доцільним і необхідним для вдосконалення вітчизняної системи середньої освіти.

REFERENCES

1. Ainscow A. M. Collaboration as a strategy for improving schools in challenging circumstances // *Improving Schools* / A. M. Ainscow, D. Muijs, M. West. – 2006. – Vol. 9 (3). – P. 192–202.
2. Burgess S. School Choice in England : Background Facts / S. Burgess, A. Briggs, B. McConnell, H. Slater, CMPO Working Paper 159, CMPO, University of Bristol, 2006. – 88 p.
3. Banks B. Personalized Learning in Practice : Challenges, Approaches and ICT / B. Banks // S. de Freitas & C. Yapp. *Personalizing Learning in the 21st Century.*– Stafford : Network Educational Press, 2005. – P. 53–56.
4. Harris A. Effective leadership / A. Harris // L. Earl, S. Katz. *What makes a network a learning network.* – London :

- NCSL, 2005.– 12 p. 6. Katz S. Developing an evaluation habit of mind / S. Katz, S. Sutherland, I. Earl // Canadian Journal for Program Evaluation. – 2002. – Vol. 17 (2). – P. 103–119.
5. Report of the Consultative Committee on the Education of the Adolescent (Hadow Report). – L, 1927. – 126 p.
6. Report of the Consultative Committee on Secondary Education (Spens Report). – L., 1938. – 84 p.
7. Sexton S. Evolution by choice / S. Sexton // C. B. Cox, R. Boyson. – Black Paper 1977. – London : Temple Smith, 1977. – P. 23–45.
8. White Paper Educational reconstruction. Cmnd 9703. – London : HMSO. – 1943. – 98 p.

The Stages of Secondary Education Reforms in Great Britain (the Middle of the Twentieth Century – the Beginning of the XXI-St Century)

O.V. Shapovalova, S. L. Parfilova, O. I. Havrylo, L. V. Pushkar

Abstract. The article deals with the reforms of secondary education in Great Britain which are the doctrine of domestic comparativists. Recently, various aspects of the reforms and secondary education have been the subject of many dissertations. The current reform of secondary education experience of Great Britain is primarily due to the fact that there are active and successive changes that led to a significant improvement of the quality of its operations. The stages of reforms are primarily defined to justify government positions in various spheres and areas of social activity. The content and direction of educational reforms in the UK reflects the interests of the political forces that find themselves in power. The structural reforms taking place in the system of secondary education in the UK in the middle of the twentieth century and at the beginning of the XXI-st century had a continuous nature, lasted for several political cycles, thus ensuring their consistency and efficiency. In the middle of the XX-th century dramatic changes happened due to general processes of globalization that have affected the fundamentals of education. The cornerstone of all transformations in education is integration. The national education system steps into the era of continuous reform, whose main objective is to improve the quality of education in the process of convergence of national educational systems. One of the prerequisites for the successful development of any country is to ensure its future, largely depends on the current reform of the education system. The author stresses that neolabourists have chosen such guidelines for the reform of secondary education:

- 1) the development of education in accordance with the laws of the market economy is seen as the realization of a new national imperative of investing in the future of national economic prosperity;
- 2) awareness of the impossibility significant increase in government spending on social services and the simultaneous desire to comply with the ideas of social equality led to the implementation of the principle of “selective universalism”;
- 3) implementation of the principle of competition between schools in the state education sector; implementation of market mechanisms to improve the quality, efficiency and effectiveness of education;
- 4) competition is a response to the new strength and means to achieve balance.

To improve the national system of secondary education in our country it is appropriate and necessary to study positive reforms of secondary education in the UK.

Keywords: *reforms of secondary education, structural reforms, National Curriculum, institutional differentiation, centralized and decentralized education, management mechanisms.*